

Musiqi təliminin məzmun prinsipləri

Zemfira Səlim qızı Sultanova

Azərbaycan Dövlət Pedaqoji Universitetinin

baş müəllimi

E-mail: zemfitasultanova52@mail.ru

Rəyçilər: p.ü.f.d., dos. N.N. Abutidze,
p.ü.f.d., dos. A.Ə. Hüseynova

Açar sözlər: musiqi, incəsənət, inkişaf, mədəniyyət, tələbə

Ключевые слова: музыка, искусство, развитие, культура, студент

Key words: music, art, development, culture, student

Məktəbdə musiqi dərsləri ümumi pedaqoji prinsiplərə əsaslanan ciddi düşünülmüş proqram əsasında həyata keçirilir. Musiqi müəllimi təlim prosesində uşaqlarda həyatın və incəsənətin gözəlliklərinə sevgi hissi, pisə qarşı mənfi münasibət yaradır, böyüməkdə olan nəslin mənəvi aləmini zənginləşdirir. Uşaqlarda diqqət, təxəyyül, düşüncə və danışıq qabiliyyəti inkişaf edir.

Musiqi haqqında biliklərin, vokal vərdislərin həmçinin, təlimin prinsiplərinin uşaqların yaş xüsusiyyətinə uyğun gəlməsi deməkdir. Məhz bu prinsipə əsaslanaraq musiqi proqramına daxil edilmiş repertuar materialı uşaqlara aydın olmalıdır. Müvafiq repertuarı asan anlayış ilə qarışdırmaq olmaz. Belə ki, asan material uşaqlar tərəfindən çətinlik olmadan qavranıldığı üçün onların musiqi inkişafı prosesinə heç bir təkan verməz. Yaş xüsusiyyətinə uyğun olaraq musiqi əsərlərinin mənimsənilməsi uşaqlardan xüsusi əqli bacarıqlar tələb edir. Bu cür repertuar uşaqların musiqi inkişafına kömək edir.

İlin əvvəlində ilin sonuna nisbətən daha asan mahnılar verilir, tədricən materiallar çətinləşdirilir və mənimsənilmiş mövzu məlumdan naməlumə doğru gedilir. Bu prinsipə riayət edilmə veriləcək biliklərin mənimsənilməsi asanlaşdırır, uşaqlarda öz gücünə inam hissini yaradır. Əks təqdirdə uşaqlar tez yorulurlar, ifa olunan və dinlənən musiqi materialına maraq azalır. Uşaq səsləri inkişaf etdikcə yaxşı olar ki, musiqi müəllimi bir qədər geniş diapazonlu və yüksək tonallıqda yazılmış mahnı nümunələrindən istifadə etsin. Təəssüflər olsun ki, çox zaman praktikada bu prinsipə riayət edilmir. Bəzən bayram konsertləri ilə əlaqədar uşaqların imkanlarına və yaş xüsusiyyətlərinə uyğun gəlməyən mahnılar öyrədilir ki, bununla əlaqədar uşaqlar çoxlu vaxt və səy sərf etmələrinə baxmayaraq onların vokal vərdislərinin inkişafına çox az təsiri olur.

Əyanilik prinsipini yalnız görmək vasitəsilə təlim kimi başa düşmək olmaz. Mahnı oxuma prosesində səs əyaniliyi, müxtəlif intervallı səslərin eşidilməsi və qavranılması böyük əhəmiyyətə malikdir.

Görmə və əzələ hiss etmə orqanları musiqi eşitmə, qavrama prosesini gücləndirirlər. Musiqi eşitmə və görmə vasitəsilə qavrama proseslərinin vəhdəti musiqi müəllimi notun səslənməsini əlin yuxarıya və aşağıya doğru hərəkətilə müşayiət etdirməkdir. Yəni yüksək notlarla əlaqədar əl yuxarıda, bəm notlarla əlaqədar isə aşağıda olsun.

Əyaniliyin ən əsas nümunəsi uşaqların müəllimin ifasını dinləmələridir. Dinlənən və ifa olunan mahnı materiallarını obrazlı şəkillər və oyuncaqlarla göstərmək olar. Lakin musiqi dərslərini kukla teatrına döndərmək olmaz. Əyanilik təlim prosesini daha maraqlı edir və dərslər materialının asan mənimsənilməsinə səbəb olur.

Müasir pedaqogikada bilik və bacarıqların mənimsənilməsi o vaxt şüurlu hesab olunurdu ki, uşaqların qavradıqları dərslər materialları onlar tərəfindən başa düşülsün və onun məzmunu

sözlə deyilə bilsin. Şüurluluq uşaqların əqli fəaliyyəti ilə, onların mahnı repertuarına maraqları ilə sıx surətdə bağlıdır. Müəllim musiqi materialının obrazını və məzmununu müxtəlif musiqi ifadə vasitələri ilə (temp, dinamika, registr, metroritm, lad və s.) əlaqələndirir ki, öyrənilən dərs materialı mexaniki deyil, şüurlu mənimsənilsin.

Uşaqların əqli fəaliyyəti üçün müəllimin danışığının intonasiyalı, sifətinin mimikasının ifadəli olmasının çox böyük əhəmiyyəti vardır.

Dərs prosesində öyrənilmiş mahnı və ya dinlənilmiş musiqi materiallar çox zaman müəyyən müddətdən sonra yaddan çıxı bilər. Məhz ona görə də keçilmiş materialın vaxtaşırı təkrarən uşaqların yadlarına salınması onların vokal bacarıq və vərdişlərinin möhkəmləndirilməsinə böyük kömək edə bilər. Köhnə mahnı materialı uşaqları darıxdırmasın deyərək təkrar qavrama prosesinə hər dəfə yeni bir elementin əlavə edilməsinin böyük əhəmiyyəti vardır. Məlum olmuşdur ki, artıq məlum olan musiqi materialının şüurlu surətdə təkrar edilməsi vokal bacarıq və vərdişlərin möhkəmləyinə səbəb ola bilər.

Uşaqların öyrəndiyi musiqinin məzmununun düzgün təyin edilməsi prinsipləri haqqında dəqiq anlayışlar olmasını tələb edir. Musiqi təlimini məzmunun təyin edilməsi prinsipləri mənavi tərbiyə prinsipləri ilə qırılmaz surətdə əlaqədədir. Yəni uşağa təqdim ediləcək musiqi materialı onda fəal həyat mövqeyi yaratmaqla bərabər ona müəyyən biliklər verməli, əmək, istirahət proseslərinə yaradıcı yanaşmağı öyrətmək gərəkdir.

Musiqi dərslərində, məktəblilər fənnin məzmununu, bu məzmunun müxtəlifliyini, janrların və ifadə vasitələri haqqında bilikləri mənimsəyirlər. Yuxarıda adları çəkilən biliklər ümumi və elementar şəkildə olsa da, bu, məktəblilərin musiqi əsərlərinin diqqətlə dinlənilməsi və onun məzmununu düzgün başa düşməsi üçün kifayət edir. Uşaqlar musiqini diqqətlə dinləməyə cəhd göstərirlər. Müəllim məktəblilərə aydınlaşdırır ki, eyni bir musiqi janrında müxtəlif xarakterlərə rast gələ bilərik. Məsələn, marş janrında yürüş, fantastik, matəm, idman və sairə kimi xarakterlərə rast gələ bilərik. Məhz buna görə də hər bir marş növünü xarakterinə görə təyin etməyi müəllim məktəblilərə öyrətməlidir. Uşaqlar müxtəlif hisslərin dəyişməsinə, musiqidəki təkrarları, təzadları hiss edə bilməlidirlər. Tədrisən kiçik yaşlı məktəblilər kifayət qədər bilik əldə edirlər və bu biliklər aşağıdakı ümumiləşmələri etməyə kömək göstərir: musiqi təzadlara, təkrarlara və variasiyalılığa görə qurulur. Bu cür biliklər sonradan yeni musiqi əsərinin və yeni musiqi quruluşunun mənimsənilməsinə kömək edir.

Musiqi dərslərində məktəblilər musiqi ifadə vasitələri, musiqi danışığı ilə tanış olurlar. Kiçik yaşlı məktəblilər reqistr, tembr, dinamik nüanslarla, major və minor, Azərbaycan xalqları, temp, melodiyanın hərəkət xarakteri ilə, xalq və bəstəkar musiqisi harmoniya, müşayiət, melodiya və s. kimi anlayışlarla tanış olurlar. Uşaqlar müxtəlif orkestrlər, musiqi alətləri və səsləri təyin edirlər. Bütün bu anlayışlar dinlənən musiqi əsərlərinin daha yaxşı və aydın qavranılmasına kömək edir.

Musiqi dərslərində bəstəkarların həyat və yaradıcılıq yolu haqqında qısa məlumatlar da verilir. Bu məlumatlar, bəstəkar yaradıcılığının xüsusiyyətləri, o dövrün və musiqinin xarakterini düzgün təyin etməyə kömək göstərir. Bəstəkar haqqındakı biliklər, musiqi əsərinin diqqət və maraqla dinlənilməsinə səbəb olur. Bu mənada bəstəkarın həyat və yaradıcılığı ilə əlaqədar maraqlı söhbətlərin çox böyük əhəmiyyəti vardır. Belə ki, bəstəkarlarla əlaqədar söhbətlər yaxşı düşünülmüş şəkildə və maraqlı olmalıdır.

Musiqi təhsili anlayışına dinləyicilərin musiqi təcrübəsi daxildir, yəni təkcə musiqi haqqında biliklər yox, hər şeydən əvvəl musiqinin özü haqqında biliklər. Məlumdur ki, məktəblilər nə qədər çox müxtəlif xarakterli musiqi nümunələri dinləsələr bir o qədər də onlarda eşitdikləri əsərləri müqayisə etmək qabiliyyəti çox olar. İ.M. Seçenova görə, fikir, insanın şəxsi

təcrübəsinin tərkibinə daxil olduqda qavranıla və mənimsənilə bilər. Bəs necə etmək olar ki, uşaqlar çoxlu musiqi nümunələrini dinləsinlər və onların təcrübəsi zənginləşsin? Bildiyimiz kimi, məktəbdə mövcud olan həftədə bir saat musiqi dərsi vasitəsilə bu problemi tam həll etmək mümkün deyildir. Ona görə də müəllimlər dərstdən kənar vaxtlarda məktəbdə musiqi klubları, musiqi viktorinaları, musiqili-tematik gecələr təşkil edirlər.

Məktəblilərin musiqi dünyagörüşünü genişləndirmək məqsədilə biz vaxtaşırı musiqi məktəbində oxuyan şagirdlərin çaldığı əsərləri dərstdə onların ifasında səsləndiririk. Məlun olmuşdur ki, bu cür çıxışlara məktəblilər böyük diqqətlə qulaq asırlar və öz yoldaşlarının ifaçılığını ətrafında söhbətlərdə fəal iştirak edirlər.

Məqalənin aktuallığı. Musiqi mədəniyyətinin mənimsənilmə prosesində musiqiyə tələbat şəxsiyyətin inkişafı səviyyəsini xarakterizə edir.

Məqalənin elmi yeniliyi. Musiqi müəllimi ixtisasını seçən hər bir kəs musiqi maraqları və yaradıcılıq xüsusiyyətlərini daima təkmilləşdirərək inkişaf etdirilməlidir. Bu sənət cəmiyyətlə, onun mədəniyyəti və ideologiyası ilə sıx bağlı olaraq dəyişir, yeniləşir.

Məqalənin praktik əhəmiyyət və tətbiqi. Musiqi təliminin məqsədinin psixoloji əsaslandırılması şagirdin musiqi təcrübəsinin inkişafına, incəsənətə münasibətin yaranmasına və bütövlükdə şagirdin musiqi aləminə münasibətinə öz müsbət təsirini göstərir.

Ədəbiyyat

1. Алексеев А.Д. Методика обучения игре на фортепиано. М., 1978.
2. Мазель А. «Эстетика и анализ». М.: Советская музыка, 1966, № 12.
3. Сохор А.Н. Музыкальная культура общества // Вопросы социологии и эстетики музыки. Л., 1980.

З.С. Султанова

Принципы содержания музыкальном обучении

Резюме

Систематическое получение знаний о музыке, формирование умений и навыков должны быть направлены прежде всего на развитие эмоциональной чувствительности, интереса детей к музыке. Особое значение имеет проблема заинтересованности в обучении музыке, которая также является одной из основных проблем общей педагогики.

Z.S. Sultanova

Principles of the content of music education

Summary

Systematic acquisition of knowledge about music, the formation of skills and habits should be aimed primarily at the development of emotional sensitivity, children's interest in music. The problem of interest in the teaching of music is of particular importance, which is also one of the main problems of general pedagogy.

Redaksiyaya daxil olub: 16.05.2022